

Veronica BĂLICI
Institutul de Științe ale Educației
(Chișinău)

CONDIȚIONĂRI ÎN FORMAREA
IDENTITĂȚII CULTURAL-LINGVISTICE

Conditions for cultural-linguistic identity forming

Abstract: Quality education is the one that goes beyond times of uncertainty and offers superior value to human existence. As language is the prerequisite for the establishment of the student's spiritual world, the relationship with the values promoted through language *also* has to be emotional, given that *thymos* or the affective-emotional dimension is one of the basic conditions for education. The specificity of language education is that it addresses the domain of culture from the point of view of linguistic consciousness. The sense of one's own value, human dignity, the expression of one's own identity are all conditioned by courage. The ideal and symbol of preserving our identity, the courage to manifest our linguistic consciousness (cultural-linguistic identity) reside in our will to speak in a beautiful and cultivated manner, which is a sign of responsibility and respect towards the human being.

Keywords: dignity, identity, thymos, courage, will, conscience, linguistic consciousness (cultural-linguistic identity).

Rezumat: O educație de calitate este aceea care depășește incertitudinile timpurilor și oferă valori superioare existenței umane. Limbajul fiind condiția creării lumii spirituale a elevului, relația lui cu valorile promovate prin limbă trebuie să fie și emoțională, deoarece *thymos*-ul sau dimensiunea afectiv-emoțională este una dintre condițiile de bază ale educației. Specificitatea educației lingvistice constă în faptul că va aborda domeniul culturii din perspectiva conștiinței lingvistice. Curajul condiționează conștiința propriei valori, sentimentul uman al demnității, exprimarea propriei identități. Idealul și simbolul demnității noastre identitare, curajul de a ne manifesta conștiința lingvistică (identitatea cultural-lingvistică) rezidă în voința de a vorbi mai frumos, a vorbi cult – semn al responsabilității și respectului față de ființa umană.

Cuvinte-cheie: demnitate, identitate, thymos, curaj, voință, conștiință, conștiința lingvistică (identitate cultural-lingvistică).

Rădăcina oricărei educații este curajul

Vremurile ne indică semne descurajatoare despre spiritul lumii moderne, intrat într-o criză nu numai de ordin intelectual, dar și valoric și care susține primordialitatea materiei și ignoră spiritul, conștiința. Nietzsche spune că cel mai grav și general semn al epocii moderne constă în faptul că omul și-a pierdut aproape complet *demnitatea umană*

în propriii săi ochi. Cei care caută „sensul” evenimentelor, conștientizează că nu există unitate în multiplicitatea lor, că lumea pare să nu aibă valoare și că omul nu mai este „centru al devenirii”. Aceste incertitudini *risipesc* forțele omului și îi desființează curajul (Nietzsche, 2014, pp. 8-11).

Semnele vremurilor ne mai relevă un adevăr foarte dureros cu privire la faptul că limbile vor sărăci, iar vorbirea se va trivializa. Este unul dintre semnele timpului, despre care ni se relatează într-unul dintre cele mai vechi texte din literatura veche a Indiei (Linga Purana, II, 39-40), cu vreo două-trei mii de ani în urmă (18). În sensul acesta s-a afirmat că omul nu se mai poate întâlni cu esența sa decât rareori (Heidegger). Prezentul nostru, ceea ce se întâmplă cu privire la activitatea lingvistică a vorbitorilor, agresiunea la adresa limbii române care se face, în primul rând, chiar în viața școlară de zi cu zi a elevului prin excesul de informații, termeni, încărcarea exagerată a vocabularului limbii române cu termeni străini, introduși fără niciun discernământ, sunt fenomene extrem de triste.

Cu părere de rău, cuvintele chiar se pot „întoarce împotriva umanității”, atunci când întrebuintarea lor este nefirească. T. Slama-Cazacu obiecta împotriva distorsionărilor de comunicare în viața socială, a „limbajului de lemn”, a „paralizării rațiunii”, a golului ideatic de a căror gravitate trebuie să devenim conștienți. Tinerii recunosc amenințarea șuvoiului de idei, de termeni, pe care nu reușesc să îi asimileze, pentru că nu li se oferă modalități pentru aceasta, timp pentru gândire profundă, reflecție. Și Eminescu ne atrăgea în mod serios atenția asupra faptului că tinerii noștri „nu domină pe deplin limba, nu stăpânesc pe deplin materialul ei de finețe și distincțiuni” (*apud* Bălici, 2010).

Aceste dezolante semne, despre care am vorbit mai sus, nu ne adorm conștiința, ci dimpotrivă – **mai degrabă o trezesc, o revigorează. O schimbare benefică este posibilă și ea stă în „puterea minților și a spiritelor” noastre.** Există o forță interioară, o „materie primă” imaterială în fiecare om, subliniază C. Cucoș, care în anumite condiții, prin curaj, voință, măiestrie „mută munții din loc”. Este nevoie de o filosofie curajoasă a educației ca „să conservăm experiența verificată și bunele practici, să le adecvăm la pulsul vremii” (Cucoș, pp. 11-16). Aceasta ne va fi de folos pentru a înmulți „talantii” moșteniți și pentru a ajuta fiecare copil să crească și să se dezvolte în raport cu aptitudinile, calitățile, posibilitățile sale. „Educația este **valoroasă și valabilă**, dar și un act de curaj, un pas înainte al curajului uman” (Savater, p. 19). Trebuie doar să ne angajăm cu îndrăzneală, scrie Savater, în acest domeniu problematic și nesigur al educației.

Principalele interogații care domină spiritele tuturor timpurilor, dar mai ales ale modernității, sunt acelea cu privire la cum trebuie să ne raportăm noi la evenimentele pe care le trăim, care este sensul lor istoric și în ce constă încă umanismul omului. Adică, ce înseamnă „a fi om” în aceste contexte? Răspunsul la aceste probleme îl aflăm prin dialog cu vremurile, cu ceilalți oameni, prin informare, prin știință, prin învățare. „Logica științei moderne” clarifică și interpretează totul mai mult din punct de vedere economic. Istoria însă ne demonstrează că progresul tehnologic nu oferă valori și calități superioare existenței umane. Dimpotrivă, „existența umană depinde în mod decisiv de un proces paralel de evoluție morală a omului” (Fukuyama, p.18). Atât trecutul, cât și prezentul nu ne convinge că productivitatea economică i-ar transforma pe oameni într-atât,

încât ei să devină mai liberi sau mai fericiți, sau mai morali. Nefiind deci omul doar un „animal economic”, avem nevoie de reprezentări mult mai serioase cu privire la fenomenele vieții, la fel de mult precum și de răspunsuri și modalități de rezolvare a dificultăților pentru a ieși din aceste impasuri grele.

Conștiința propriei valori este acea forță interioară care oferă omului siguranță, echilibru spiritual, succes în viață, curaj pentru a acționa și determină sentimentul demnității sale. Când propria valoare este absentă, omul nu este cuprins pur și simplu de neliniște, ci devine anxios, își pierde încrederea în sine și această neîncredere se va adeveri în timp neapărat. Deoarece ideea de bază de la care se pornește, afirmă Fukuyama, este atât kantiană, cât și creștină. Adevărul constă în faptul că „fiecare ființă omenească posedă o anumită demnitate”. Iar „această demnitate universală depinde de capacitatea omului de a spune dacă anumite acte sunt contrare legii morale și, din acest motiv, negative. A te respecta într-adevăr înseamnă să fii capabil să simți rușinea sau dezgustul pentru propria persoană atunci când nu ești în stare să trăiești conform anumitor norme morale” (Fukuyama, p. 261; Nietzsche, 2014, p. 11).

O viziune progresistă și diferită de altele este cea a lui Hegel, marele filosof *istoricist*. Gânditorul german susținea că adevărul are o valoare dependentă de condițiile istorice și că întreaga conștiință umană este și ea limitată de condițiile societății, de lumea în mijlocul căreia trăiește ființa umană – sau de „vremuri”. Hegel a stabilit că istoria este „progresul uman către niveluri superioare de raționalitate și libertate și acest proces își găsea punctul final logic în dobândirea conștiinței absolute” (*apud* Fukuyama, pp. 60-62). Căci omul are o natură schimbătoare, „el nu este pur și simplu, ci devine altceva decât a fost înainte” (*Ibidem*). Fiind omul „în trăsăturile sale esențiale nedeterminat”, el va avea nevoie de o educație curajoasă pentru a se folosi de propria libertate și a-și urma propria sa natură.

Așadar, conștiința și raționalitatea sunt pe drum. Ele au nevoie de condiții speciale pentru ecloziune. P. Gray însă formulează un șir de greșeli, imperfecțiuni ale sistemului nostru de educație care încalcă libertatea copiilor în mod exagerat, le subminează dezvoltarea responsabilității prin impunerea permanentă a anumitor activități și transformă învățarea din plăcere în efort (este vorba de motivația înnăscută), le subminează elevilor oportunitatea de dezvoltare a intereselor autentice, nu le dezvoltă curajul de a critica, de a-și exprima ideile liber și deci nu li se dezvoltă cu adevărat gândirea critică etc. (*apud* Albu, pp. 290-295). Nu înzadar Fr. Savater insistă asupra acestui adevăr netăgăduit că este necesar să redevenim raționali, să avem curajul zilnic de a combate stereotipurile, clișeele, într-un cuvânt – să avem curaj să ne exprimăm propria identitate (*apud* Albu, p. 255). În acest context problema dezvoltării curajului devine foarte importantă, devine una primordială.

Anume curajul, pasiunea, bucuria de a face anumite lucruri sunt importante în lumea de azi. Nu coeficientul de inteligență, ci acest *coeficient de curaj al fiecărui locuitor al „lumii plate”* face diferența, crede Th. Friedman, citat de ilustrul pedagog român G. Albu. Fiecare om este dotat sau ispitit de un anumit *coeficient de curaj* (*apud* Albu, p. 297). Prin urmare, curajul poate fi și trebuie educat! El poate fi educat în mod conștient.

După *Dicționarul explicativ al limbii române* curajul se definește drept „forță morală, tărie de caracter în acțiuni, în manifestarea convingerilor, în înfruntarea neajunsurilor, prejudeciilor etc; îndrăzneală, bărbăție, vitejie” (DEX, 2007, p. 492). *Dicționarul de sinonime al limbii române* stabilește următoarele sensuri pentru curaj: „bărbăție, cutezanță, dărzenie, încumetare, îndrăzneală, neînfricare, semeție, temeritate, întrepiditate, petulanță, **suflet, inimă** (s.n.), voinicie, mărinimie, eroism, neînfricare, vitejie,bravură” (Seche, p. 196). În opinia lui G. Albu *curajul* implică „îndrăzneală, inițiativă, cutezanță, vitalitate, tărie, sensibilitate”. El mai presupune, de asemenea, „eroism, reflecție, gândire critică, activă, atenție vie, tenacitate, pulsul ideii, dar și pe cel al realității, depășirea obstacolelor, riscuri, sacrificiu (de sine)” (Albu, p. 356).

Și ne întrebăm, nu fără temeii, de unde apare totuși curajul în om? Care ar fi originea lui, începutul, rațiunea, cauza sau impulsul?

Potrivit lui I. Neacșu, curajul face parte din principalele categorii emoțional-afective (pe lângă iubire, fericire, frică, mânie, gelozie, suferință). Curajul este advers stării de frică, el reprezintă o stare emoțional-afectivă care a depășit frica ori teama. Se afirmă că el este „o sinteză de materie, energie, informație și acțiune” care se exteriorizează pozitiv (spre deosebire de lașitate, bravură, pseudocuraj). Curajul poate fi educat (consecvența, perseverența, hotărârea) și el „se manifestă pe fondul unei lucidități clare și al unui control conștient” (Neacșu, p. 194). Din punct de vedere fenomenologic, se caracterizează prin cutezanță, eroism, temeritate.

Pentru a arăta importanța și forța morală a curajului, dar și originea lui, vom merge acum și mai adânc în cercetarea fenomenului respectiv. Ne vom folosi acum de ideile lui F. Fukuyama din bestsellerul său *Sfârșitul istoriei și ultimul om*. Autorul face trimitere la Hegel și la prezentarea nematerialistă a istoriei care se întemeiază pe „lupta pentru recunoaștere” minimalizându-se aspectul economic al vieții de care am devenit dependenți într-un mod cu totul exagerat.

Dorința de recunoaștere (un concept foarte vechi) apare la Platon în *Republica*, „atunci când observa că există trei părți ale sufletului, o parte doritoare, o parte care raționează și o parte pe care el o numea *thymos* sau „îndrăzneală”. O mare parte a comportamentului uman poate fi explicată ca o îmbinare a primelor două părți, dorința și rațiunea: dorința îi împinge pe oameni să caute lucruri din afara lor, în timp ce rațiunea sau calculul le arată calea optimă de a le obține. Dar, în plus, ființele omenești caută recunoașterea propriei lor valori. Tendința de a-și acorda o anumită valoare și de a cere recunoașterea acelei valori se regăsește, în ziua de azi, în ceea ce am putea numi în limbaj obișnuit „respect de sine”. Tendința de a nutri respect pentru sine își are originea în acea parte a sufletului numită *thymos* (Fukuyama, p. 9). Se crede că *thymos*-ul este un sentiment uman al dreptății.

Oamenii au deci o mândrie *thymotică* a propriei valori. Când o națiune își cere recunoașterea grupului său lingvitic, cultural sau etnic, a obiceiurilor, a datinilor (ceea ce se înțelege în general prin „cultură”), acest fapt este considerat de către lumea modernă supusă globalizării mai puțin rațional. Dar adevărul este cu mult mai complex și necesită

din acest punct de vedere o reinterpretare. Nietzsche și Tocqueville consideră că democrația modernă a dus la triumful unui fel de morală a sclaviei, pentru că ea este cauza apariției unor „oameni fără inimi”, formați din dorință și rațiune, dar privați de *thymos*. În plus, ei cred că atașamentul față de comunitățile mici presupune anume că omul nu se poate mulțumi doar cu o recunoaștere universală (acesta „este ceva mai puțin decât o ființă umană întregă”). Recunoașterea este, așadar, „baza psihologică a virtuților politice – curajul, spiritul civic și spiritul dreptății” (Fukuyama, pp.13-14; Nietzsche, 2014, p. 292).

A. Kojève, un întemeietor al unor interogații profunde și ample, în *Introducere la lectura lui Hegel*, crede că o conștiință independentă sau dorința care generează această conștiință, este, de fapt, o funcție a dorinței de „recunoaștere”. După Kojève, „recunoașterea ne permite să recuperăm o dialectică istorică total nematerialistă care este mult mai bogată în înțelegerea motivației umane decât versiunea lui Marx sau cea sociologică” (*apud* Fukuyama, p. 130).

Idea Hegel-Kojève (după autor Hegel-Kojève este un nou filosof, „sintetic”) demonstrează că lumea modernă supune motivația la cauze economice. Dar cea mai mare parte a vieții noastre publice este noneconomică. Acea dimensiune a ființei umane care desemnează mândria și dorința de afirmare, adică „lupta pentru recunoaștere” este foarte vizibilă în viața noastră de fiecare zi.

Omul se caracterizează ca om prin faptul că „dorește dorința altor oameni”, adică să fie *recunoscut* ca om („o altă conștiință umană care să-l recunoască”): „conștiința propriei valori și identități sunt intim legate de valoarea pe care i-o atribuie alți oameni” (Fukuyama, p. 132). Fiind omul „liber în sensul metafizic de a fi total *nedeterminat* de natură (...), el este capabil de o adevărată opțiune *morală*” (*Ibidem*). Prin urmare, ceea ce constituie identitatea omului ca om, *demnitatea* specifică a lui, constă „exact în această posibilitate a unei opțiuni morale libere” (*Ibidem*). Aceasta ar însemna a fi liber și autentic uman (Hegel-Kojève) (Fukuyama, p. 134).

Socrate (în Republica) crede că civismul și curajul își au originea în *thymos*, care sunt niște sentimente de mândrie pentru cetate și binele comun (*apud* Fukuyama, pp. 161-162). Și pentru Aristotel *thymos*-ul este virtutea esențială a omului, ea este un fel de „măreție a sufletului”, de „noblețe morală”, care cuprind în sine curajul, dreptatea, cumpătarea (*apud* Fukuyama, p. 327). Prin urmare, sentimentul uman al demnității și dorința de recunoaștere pot fi originea sentimentului patriotic, a spiritului civic, a curajului, precum și a altor prețioase virtuți.

Totuși nu există un acord comun cu privire la valorile morale și *thymos*-ul este considerat în unele situații drept punct de plecare al conflictelor umane. S-a încercat eliminarea totală a *thymos*-ului din viața politică (de către întemeietorii liberalismului modern) și o înlocuire a lui cu o combinație dintre dorință și rațiune. Iar procesul de „modernizare” constă într-o victorie a laturii doritoare a sufletului, condusă de rațiune, asupra celei thymotice. Această victorie a laturii doritoare a sufletului „se manifestă prin profunda *economizare* a vieții” (Fukuyama, pp. 161-168).

Neitzsche a fost interesat extrem de mult de măreția, noblețea și demnitatea umană. El considera că *pasivitatea* vine din mulțumirea de sine, iar *pasunile care spun „da”* vin dintr-o *conștiință a forței*, din durere. Toate aceste virtuți iau naștere într-un individ sau popor mândru, cu demnitate, și ele sunt măsura nivelului de cultură la care putem urca. *Thymos*-ul caută în mod conștient lupta și sacrificiul. Când toți vor dori aceleași lucruri și toți vor fi egali, va fi din ce în ce mai greu să înțelegi „problemele cu un adevărat conținut moral”. Pentru că „moralitatea implică distincție dintre superior și inferior, între bine și rău, ceea ce pare să violeze principiul democratic al toleranței” (Neitzsche, 2014, pp. 291-292; Fukuyama, p. 263).

În plus, crede Neitzsche, o ființă umană nu poate fi nici rezistentă, nici eficientă, nici puternică sau productivă, fără să privească spre un orizont, un ideal, adică fără să aibă o serie de valori și credințe, principii sau convingeri care sunt acceptate fără a fi contestate. Fără un asemenea orizont nu are viitor nici o națiune (Neitzsche, 2012, p. 134; Fukuyama, p. 264).

Noi, în ce mai credem, ar trebui să ne întrebăm!? Avem un crez, un ideal sau un orizont către care să tindem?

Atât Neitzsche, Tocqueville, Cozolino, Rădulescu-Motru, Cimpoi ș.a. au subliniat importanța vieții comunitare la nivel de națiune, dar și sub nivelul națiunii, a vieții de asociație ca focar al spiritului civic. Astfel de comunitate servește drept *ideal*, pentru că viața privată în cadrul unei comunități este mult mai satisfăcătoare decât simpla cetățenie într-o mare democrație modernă. Recunoașterea de către stat este în mod necesar impersonală; dimpotrivă, viața comunitară implică un tip mult mai individual de recunoaștere din partea unor oameni care au aceleași valori. De aceea declinul vieții comunitare este un pericol pentru oamenii thymotici, care au demnitate, curaj, conștiință.

Un alt filosof celebru și om de cultură german, P. Sloterdijk, scrie că pentru lumea de odinioară, viața fără eroism și curaj, era neantul. Gloria și curajul le deschideau oamenilor calea de acces la uimire, măreție, mândrie. Nevoia de eroism era condiția primă a vieții. Acestea sunt forțe (emoții) care îi „scoate pe oameni din amorțirea lor vegetativă” și îi ajută să respire mai liber (Sloterdijk, pp. 8-9). Cântecul despre energia eroică și despre curajul luptătorului poate ridica orice sentiment la rang de substanță primordială – „chintesența forței active”, expresivitate totală (Sloterdijk, p. 11).

Cuvântul pentru „organul” din pieptul eroilor și al oamenilor în care iau naștere puternice porniri pătimașe este *thymos* – el desemnează „focarul de excitație al sinei mândru” (mândrie, curaj, cutezanță, nevoia de afirmare, dorința de dreptate etc.) (Sloterdijk, p. 18). Iar omul, în calitate de păzitor al sentimentului trebuie „să între într-un raport conștient cu acesta” (*Ibidem*). În cultivarea civilă a *thymos*-ului, acesta supraviețuiește sub forma curajului.

Psihanaliza, remarcă Sloterdijk, încearcă să „deducă bogăția cu totul aparte a fenomenelor thymotice din autoerotism” și „nu a căutat niciodată o cale formativă de producere a omului mândru, a luptătorului, a omului înzestrat cu ambiție” (Sloterdijk, p. 22).

Nu se mai ține cont de adevăratul sens al unor cuvinte cum este curajul sau demnitatea umană” din cauza unui exercițiu de uitare purtând numele de instruire” (Sloterdijk, p. 23). Dar educația pretinde o altă atitudine față de formarea umană. Este important să nu uităm că „thymotica le oferă oamenilor modalități de a pune în valoare ceea ce au, pot, sunt și vor să fie ” (Sloterdijk, p. 24).

Sistemul de învățământ ar trebui să-și revendice responsabilitatea pentru educația thymotică, pentru bogăția acestor fenomene (a curajului mai întâi), pentru ca elevul să-și conștientizeze raportul cu ele și să devină păzitorul lor (Heidegger). În opinia celor mai în vogă filosofi și gânditori moderni (Sloterdijk, Fukuyama, Marcel, Heidegger, Cozolino, Albu etc.) dimensiunea afectiv-emoțională nu contrazice esența rațională a omului. Dimpotrivă, putem vorbi despre dreptul fundamental la identitate și viață, deoarece omul are nevoie de o inteligență care se convinge de mobilurile ei thymotice prin abandonarea umilinței, rușinei umilitoare, nesiguranței etc.

Cu părere de rău, tendința învățământului modern este de a pune accentul mai mult pe competențele care să sprijine în viitor lumea economică și îi îndepărtează pe tineri de autoritatea și valorile tradiționale. Și mai tristă încă este încurajarea nihilismului, a relativismului care susțin că „toate orizonturile și sistemele de valori sunt determinate de timpul și locul lor și că nici unul nu este adevărat” (Fukuyama, p. 264). Dar în realitate, putem afirma cu certitudine că există oameni de toate vârstele și tineri, mai ales, care tind spre valori profunde și își doresc cu adevărat un orizont. Însă această diversitate de valori prezentă în lumea contemporană este foarte confuză și tulburătoare. Aceasta este o „contradicție” pentru care modernitatea nu a găsit deocamdată soluții (Fukuyama, p. 265).

Rezervele de idealism sunt nepuizabile. De aceea o problemă de mare actualitate este cum să facem să resuscităm *thymos*-ului și cele mai înalte sentimente umane! S-a constatat deja că forța morală – curajul este „afirmarea naturii esențiale a cuiva, a *enteleției* sau a țelului său interior, este o afirmare care are în sine caracterul lui în pofida” (Albu, p. 13). Curajul se poate manifesta sub diverse forme: curajul de a fi noi înșine, de a ne manifesta identitatea, curajul de a gândi și a acționa cumpătat, curajul de a înfrunta vulgaritatea, curajul de a ne recunoaște imperfecțiunea etc. Iar *voința* reprezintă dimensiunea fundamentală a curajului și principalele ei calități sunt forța, perseverența, consecvența, fermitatea, independența (*Ibidem*).

Voința își are originea în *autoafirmarea thymotică*, mai concret – în dorință. Dorința e o stare spirituală ce împinge către un scop; ea presupune o intenție, adică o conștientizare a dorinței, care se sprijină pe un crez (*Marele dicționar al psihologiei*, 2006, Fukuyama). În aceeași ordine de idei, C. Noica scrie că ceea ce îți poate oferi o realitate durabilă este conștiința cunoașterii („actul de cunoaștere e asimilator ca nutriția, prefăcând pe altceva în același”). Dar pe lângă inteligență mai e nevoie și de altceva: de credință (Fichte). Din credință, sugerează Noica, se naște voința care este izvor de *acțiune* (Noica, pp. 42-43). Prin urmare, nimic fără voință nu se poate naște. Datoria noastră este să facem din ea condiție de viață. Și atunci toate devin cu puțință (Noica, p. 189). Voința *de-a face*, constată Noica, are la baza ei un *sentiment al grandorii, al responsabilității* (s.n.) (Noica, p. 165).

În plus, trebuie să menționăm și sentimentul **bucuriei de a acționa**, care vine dintr-o forță a plenitudinii, „din tensiunea forțelor care cresc fără încetare în noi și nu știi încă a se manifesta”: starea naturii care suntem. Această stare *comandă* ” o transmutare a valorilor prin care să arate forțelor acumulate o cale, o direcție, astfel încât ele încep să scapere în scânteii și în acțiuni” (Neitzsche, 2014, pp. 286-287).

Oamenii thymotici nu vor renunța niciodată la aspirația lor către recunoaștere și vor căuta activități specifice *umane* pentru afirmarea naturii lor esențiale. Noi ne dorim *idealuri* pentru care merită să depui eforturi curajoase, să lupți, să trăiești. Am subliniat deja ideea că a conviețui într-o comunitate este un act benefic, rațional și folositor. Acest fapt devine *idealul* unui proiect care susține spiritul civic și îndeamnă la acte de curaj, de vrednicie, de virtute, de sacrificiu. Fiecare membru al comunității este recunoscut pentru calitățile lui distinctive, pentru „micile acte zilnice de altruism”, de curaj pe care oricine le poate săvârși. Dacă la japonezi, de exemplu, inventarea unor arte formale (ceremonia ceaiului, arta aranjamentului floral etc.) au devenit un simbol al manifestării umanismului, pentru noi, **a vorbi mai frumos**, ar trebui să devină idealul și simbolul demnității noastre identitare, curajul și voința de a ne manifesta conștiința lingvistică (identitatea cultural-lingvistică).

Așadar, educația lingvistică, abordată din perspectiva educației thymotice, reprezintă o formă specială de manifestare a curajului, a afirmării naturii esențiale a ființei umane, care constă în manifestarea demnității, nobleței, responsabilității, libertății spiritului, respectului față de ființa umană în comportamentul lingvistic, a vorbirii culte, a manifestării conștiinței lingvistice ca particularitate a unei identități culturale, prin respingerea violenței simbolice, a vulgarității, a vorbirii în deșert etc.

Mijloacele de realizare pot fi foarte diverse: dialogul și acceptarea lui, dezvoltarea relațională, interogația, autointerogația, gândirea profundă. Modelarea este un mijloc excelent de cultivare a *încăderii*, de sporire a sensibilității, prin cunoașterea actelor de curaj din diverse domenii (religios, filosofic, artistic, științific), și, în special, din domeniul culturii lingvistice, a literaturii artistice. Putem resuscita voința acțională axându-ne pe **modele motivaționale excepționale**, cum este Eminescu, spre exemplu, prin transfer de demnitate, cu valoare de liant social. Acest model (și altele, precum ar fi Eliade, Noica, Blaga, Vieru, Cimpoi etc.) **poate genera tinerilor nu numai stări de voință, ci și de grandoare**, de aderare la un sistem de valori sigur. În *deplinătatea valorică* a sa (M. Cimpoi), ca om de cultură ce era, trebuie să regăsim prin Eminescu *bucuria culturii și bucuria de a acționa*.

C. Cucoș ne atrage atenția cu privire la excesul de „pragmatizare”, în mod special, și cu privire la poziționarea educației pe o treaptă exagerat de „utilitaristă”. Și aduce mai multe argumente în acest sens: „educația trebuie să fie cu un pas înainte față de cum arată lumea acum și să fie „cu fața spre viitor”, altfel ea nu este valabilă; educația trebuie să ofere elevilor „o pregătire multivalorică generală” pentru a cunoaște „instrumentele culturale de bază”; educația să pună accentul pe „a fi” nu pe „a avea” pentru „înnobilarea omului și formarea spiritului”; „artele liberale”, „ca embleme definitorii pentru evoluția omenirii”, vor proteja și sprijini continuitatea spirituală a ființei umane. Pentru a obține rezultatele dorite, mai trebuie să-i familiarizăm pe elevi cu metodologiile de dobândire a cunoștințelor și de valorificare a sensurilor în diverse contexte ale vieții (Cucoș, pp. 20-22).

Importanța și oportunitatea unei discipline școlare nu poate fi stabilită în raport cu acțiunile de moment, neîntârziat, după „valoarea ei de piață”. Școala nu poate fi o „anexă” sau un „incubator” al „lumii muncii”. Mai important decât orice este să ne preocupăm de „formarea unor calități ce țin de frumusețea sau coerența interioară. Unor competențe acționale trebuie să le asociem și caractere pe măsură” (*Ibidem*). Există încă și obiective atât de importante, încât ele nici nu pot fi puse în discuție, scrie C. Cucuș. Deoarece pentru „o existență coerentă și echilibrată” a omului ele sunt fundamentale. Este vorba de „introducerea sistematică în cultura și spiritualitatea grupului de referință, **practicarea corectă a limbii nației** din care face parte fiecare” etc. (Cucuș, p. 23).

Am analizat curriculum-ul de *Limba și literatura română*, care spune că este orientat spre idealul educațional al modernității și este întemeiat pe principiile pedagogice de bază ale învățământului postmodern. Dacă este așa și dacă disciplina respectivă este fundamentală pentru toate disciplinele școlare și reprezintă documentul normativ principal al tuturor acțiunilor educative, atunci prima teză esențială care ar trebui să fie promovată ar fi cea coșeriană precum că *limbajul este condiția creării lumii spirituale a elevului*. Acesta este un principiu care stabilește în ce anume constă modul specific de ființare umană (Coșeriu). Înțeles limbajul așa cum arată E. Coșeriu, drept bază a întregii culturi, devine evidentă specificitatea educației lingvistice, care este reliefează insuficient. Acest argument îl vom dezvolta în continuare.

În acest context, „competența de comunicare în limba de instruire” (Curriculum școlar pentru disciplina *Limba și literatura română*, 2010, p. 9) este, în opinia noastră, o noțiune neadevărată, neadecvată. Prin ea se diminuează **rolul educativ al limbii naționale**. Or, limbajul educă. Definiția lui E. Coșeriu cu privire la limbaj pune în prim-plan *unitatea limbaj-cultură și identificarea limbii cu națiunea* și îndeamnă la o cunoaștere a problemelor efective ale limbajului integral, în totalitatea universului uman (Coșeriu). De aceea, noțiunea „limba de instruire” promovează răceala proprie limbajului utilizat doar în funcție de valoarea lui behavioristă prin excluderea afectivului, a sentimentului de demnitate națională. Denumirea limbii (**a noastră, română**) indică **relația**, preocupările, lucrurile personale, acțiunile vorbitorului, cu valoare afectivă, pe care le posedă și îl posedă (DEX, 2007, p. 1276). Relația elevului cu valorile promovate prin limbă trebuie să fie nu doar rațională, adică formală, ci și emoțională, afectivă, ca semn al maturității culturii elevului vorbitor. Spiritul (național) se manifestă în deplinătatea sa în limbă, ca „loc de adăpost a ființei” (Heidegger, Eminescu). Lipsa de afecțiune (și raționalitate) reprezintă umanitatea noastră ca detașată de ea însăși, ridicolă și lipsită de *propriul* eu.

Avansarea ideii relativiste despre egalitatea tuturor valorilor trebuie respinsă. Efectele acestei poziții, a gândirii postmoderne cu privire la unilateralitatea și subiectivitatea tuturor valorilor provoacă crize existențiale îngrijorătoare. În asemenea condiții oamenii nu înțeleg care ar fi valorile prioritare ce îi vor face fericiți, virtuoși, demni. Ei își pierd capacitatea de a judeca limpede. Când sunt privilegiate toate perspectivele, așa cum o face învățământul nostru modern, este stimulată tendința către relativism și nihilism (Neitzsche, Adorno, Marcel, Kojeve, Fukuyama ș.a.). Dacă ceea ce constituie **demnitatea specifică a elevului** nu se bucură de un avantaj, atunci el va putea ignora oricând orice principiu și orice valoare.

Funcțiile sistemelor educative și ale predării limbilor, conform *Ghidului pentru elaborarea politicilor lingvistice educative în Europa*, stabilesc destul de clar importanța creării unui sentiment de apartenență națională. Acest atașament față de comunități mici este baza sigură a oricărei cetățenii. Sentimentul de apartenență la o comunitate se materializează „într-o experiență de valori comune, într-o moștenire comună care constituie dimensiunea afectivă. Acest atașament afectiv, care stă la rădăcina sentimentului patriotic (...) se sprijină pe elemente simbolice și materiale distincte de la o națiune la alta” (Ghid pentru elaborarea politicilor lingvistice educative în Europa, p. 25). Iar limba reprezintă spiritul național și esența națiunii prin excelență. De aceea ea face parte din definiția cetățeniei însăși (*Ibidem*).

Cetățenii Uniunii Europene își conservă identitățile naționale și ele subzistă ca „resurse și referințe prioritare pentru ei” (Dubar). Elevilor trebuie să li se formeze **o demnitate a propriei valori** (W. Hegel, C. Noica, M. Cimpoi ș.a.), care presupune un sentiment de bucurie și încredere în cultura națională (de mândrie a unei apartenențe la ceva și care se bazează pe **atașamentul față de comunitățile lor mici**). Educația trebuie să facă durabilă înscrierea tinerilor mai întâi „în cultura proprie”, în spațiul comunității lor de cultură, pentru că provocările de genul „comunitate europeană” sau „cetățean al lumii” pot fi înșelătoare. Umanitatea se manifestă, întâi de toate, prin trăirea marilor valori într-un spațiu concret, într-un grup mic, „în care ne recunoaștem prin felul cum vorbim, credem sau simțim”; abia apoi ne vom putea integra mai ușor în comunitățile de tip macro” (Cucoș, pp. 116-117).

Responsabilitatea școlii naționale este de a produce identități, iar **principiul identității** trebuie să fie prioritar (M. Heidegger, C. Rădulescu-Motru, Șt. Lupașcu, L. Cozolino ș.a.). **Descoperirea identității**, care este baza devenirii umane prin autoconștientizare și valorificare a specificului național, trebuie să devină scopul central al învățământului.

Ce ne învață principiul identității? Acest principiu ne învață: să ascultăm cu atenție limba; să reflectăm serios, pentru a nu spune nimic ușuratic; să ne oferim nouă și elevilor timp pentru gândire; să nu gândim nepăsător; să privim mai pătrunzător lucrurile, să gândim în spațiul tradiției pentru a putea gândi asupra viitorului; să vedem raporturile esențiale dintre fenomene, evenimente etc. (Heidegger).

Dacă le vom oferi copiilor această educație încă de la o vârstă fragedă, niciodată și nimeni nu va putea să le schimbe atitudinea și deprinderea de a-și exprima propria natură într-un limbaj ziditor. Deprinderile respective se vor întări ca sigiliul aplicat pe ceară, spune *Sfântul Ioan Gură de Aur*. Copilul, când e mic, are acel respect emoționant și impresionant față și de chipul și de cuvintele, și de tot ce face un părinte, un pedagog, un adult. Prin urmare, rămâne de datoria sacră a tuturor celor implicați în acest proces de formare să-și întrebuițeze superioritatea într-un mod adecvat. „Tatăl, mama, pedagogul și oricine care îl însoțește pe copilul tău – toți la un loc să-i fie paznici și să observe ca nu cumva să iasă din gura copilului, **prin ușile cele de aur** (s.n.), cuvinte urâte și rele ... Gura lui să nu rostească nici cuvinte de rușine, nici cuvinte necugetate și nici un alt cuvânt rău ... Să fie învățat deci copilul să cânte și să recite cântece frumoase și poezii folositoare”. Și buna deprindere va deveni a doua natură a lui (*Lumina sfintelor scripturi. Antologie tematică din opera Sfântului Ioan Gură de Aur*, 2008, pp. 673-674).

Conform documentului analizat scopul educației lingvistice este „formarea unor vorbitori culti ai limbii române și a premiselor pentru cunoaștere și comunicare în orice domeniu al vieții umane” (Curriculum școlar pentru disciplina *Limba și literatura română*, 2010, p. 6). Sintagma „**formarea unor vorbitori culti**” necesită o explicitare.

Domeniul culturii nu poate fi abordat decât din perspectiva conștiinței lingvistice.

Conștiința reprezintă finalitatea vieții și a educației. Ea se manifestă în mai multe forme definitorii existenței umane: conștiința morală, conștiința juridică, conștiința socială, conștiința pedagogică etc. Toate tipurile de conștiința se exprimă prin limbă, deci, fiind conștiința fenomenul care dă seama despre sine însuși, adică se conștientizează pe sine, o formă aparte a conștiinței umane este **conștiința lingvistică**. Omul nu se poate conștientiza pe sine ca om conștient dacă nu-și conștientizează și propria vorbire, iar prin aceasta, și propria gândire care este dovada faptului că ființa ființează (Bâlici, 2010).

Nota distinctivă a disciplinei *Limba și literatura română* constă în faptul că ea este definitorie pentru evoluția, umanizarea, înnobilarea și formarea spirituală a elevilor.

Condițiile formării identității cultural-lingvistice a elevilor și a formării unor vorbitori culti și curajoși rezidă în valorificarea următoarelor teze:

1. **Limbaajul** este **condiția creării lumii spirituale a elevului**, de aceea **relația elevului cu limba trebuie să fie și afectivă, nu numai rațională, formală**.

2. **Limba națională** are o **funcție educativă** privilegiată.

3. **Elevul** este **creator al limbii și al valorilor ei**.

4. Școala trebuie să asigure elevului **dreptul fundamental la identitatea lingvistică, culturală și națională**.

5. **Principiul identității** trebuie considerat drept **lege și principiu fundamental**.

6. **Demnitatea propriei valori**, ca **demnitate specifică a elevului și atașamentul față de propria comunitate** constituie **reperle sale existențiale**.

7. **Conștiința lingvistică** este **premisea fundamentală a umanității elevului și condiția sine-qua-non a formării sale în calitate de vorbitor cult**.

8. **Curajul, fenomenele thymotice** în educația lingvistică a elevilor reprezintă una dintre **cele mai bune condiții** pentru respectarea **dreptului fundamental la identitate și viață** a elevului.

Referințe bibliografice:

1. ALBU, Gabriel. *Introducere într-o pedagogie a curajului*. București: Editura Trei, 2017.

2. BĂLICI, Veronica. *Formarea conștiinței lingvistice a elevilor*. Chișinău: Print-Caro, 2010.

3. COȘERIU, Eugen. *Lingvistica integrală*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1996.

4. CUCOȘ, Constantin. *Educația. Reîntemeieri, dinamici, prefigurări*. Iași: Polirom, 2017.

5. Curriculum școlar pentru disciplina *Limba și literatura română*. Clasele a V-a – a IX-a. Chișinău: Lyceum, 2010.

6. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău, ARC, 2007.
7. FUKUYAMA, Francis. *Sfârșitul istoriei și ultimul om*. București: Editura PAIDEIA, 1994.
8. HEIDEGGER, Martin. *Principiul identității*. București: Editura Crater, 1991.
9. *Lumina sfintelor scripturi. Antologie tematică din opera Sfântului Ioan Gură de Aur*. Vol. I (A-I). Editura: Anestis, 2008.
10. *Marele dicționar al psihologiei – Larousse*. București: Editura Trei, 2006.
11. NEACȘU, Ioan. *Introducere în psihologia educației și a dezvoltării*. Iași: Polirom, 2010.
12. NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo. Cum devii ceea ce ești*. București: Humanitas, 2012.
13. NIETZSCHE, Friedrich. *Voința de putere. Eseu despre o transformare a tuturor valorilor*. Editura: Antet, 2014.
14. NOICA, Constantin. *Jurnal de idei*. București: Editura Humanitas, 1990.
15. SAVATER, Fernando. *Curajul de a educa*. Chișinău: Editura Arc, 1997.
16. SECHE, Luiza, SECHE, Mircea. *Dicționar de sinonime al limbii române*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.
17. SLOTERDIJK, Peter. *Mânie și timp*. București: ART, 2014.
18. <https://www.facebook.com/notes/marlina-dobrescu/andrei-plexu-semnele-timpului-linga-purana/466711896748595/>. (vizitat 28.03.2019).